

Joensuun seurakunta sata vuotta

Päiväjuhla Joensuun seurakuntakeskuksessa helatorstaina 10.5.2018

Professori Hannu Mustakallio, Itä-Suomen yliopisto, hannu.mustakallio@uef.fi

Joensuun kaupunki täyttää tänä vuonna 170 vuotta. Se perustettiin marraskuussa 1848. Kaupunki tuli kuulumaan seurakunnallisesti Liperin kirkkoherrakuntaan ja sen alaiseen Kontiolahden kappeliin. Leipäpitäjänä tunnettu Liperi oli 1800-luvulla Pohjois-Karjalan merkittävin emäseurakunta. Joensuulaisten kirkoksi tuli Kontiolahden kirkko. Heidän tuli saada papillisia palveluja Kontiolahden papistolta, käytännössä aluksi Kontiolahden kappalaiselta.

Joensuusta ei siis tullut kaupunkia perustettaessa itsenäistä seurakuntaa, mutta sen oman seurakunnallisen toiminnan voidaan katsoa alkaneen hieman myöhemmin, vuonna 1851. Silloin joukko joensuulaisia kokoontui tammikuussa kirkonkokoukseen, jossa he päättivät pyytää itselleen omaa pappia, kaupunginsaarnaajaa. Joensuulaisten tavoite oli saada papilliset palvelut mahdollisimman lähelle niin että heidän ei tarvitsisi käydä kirkossa Kontiolahdella saakka. He osoittivat anomuksensa tämän alueen silloiselle kirkolliselle johdolle, joka oli Porvoon hiippakunnan tuomiokapituli. Tuomiokapituli täyttikin joensuulaisten toiveet ja antoi heille maaliskuussa 1851 oman kaupunginsaarnaajan. Siitä lähtien joensuulaisilla oli oma vakinainen pappi.

Luterilaisia oli kaupungissa tuolloin, 1800-luvun puolivälissä, vain nelisensataa henkeä.

Kysymys uusien seurakuntien perustamisesta ja vanhojen seurakuntien jakamisesta tuli 1800-luvun puolivälistä lähtien entistä keskeisemmäksi keskustelunaiheeksi luterilaisen kirkon piirissä. Kunnallisen ja kirkollisen jaotuksen ei vielä tarvinnut kaupungeissa mennä yksiin niin kuin oman aikamme seurakunnallisten rakenneuudistusten yhteydessä täytyy tapahtua. Kaupunkien perustaminen ei siis automaattisesti johtanut vastaavan itsenäisen seurakunnallisen rakenteen muodostamiseen sen alueelle. Joensuuta johdettiin seurakunnallisesti läheisestä maaseurakunnasta käsin.

Elokuussa 1851 Pohjois-Karjala siirtyi Porvoon piispan alaisuudesta osaksi vastaperustettua Kuopion hiippakuntaa. Rovastikunnallisesti Joensuu kuului täkäläiseen Ylä-Karjalan rovastikuntaan.

Kun seurakuntajaot alkoivat 1850-luvulla toden teolla käynnistyä, niihin kuului Kontiolahden kappelin itsenäistyminen Liperin alaisuudesta omaksi emäseurakunnaksi vuonna 1857. Joensuu siirtyi samassa yhteydessä osaksi Kontiolahtea. Kontiolahden kirkkoherra rupesi näin kantamaan vastuuta sen seurakunnallisesta hoidosta.

Käytännössä Kontiolahden seurakunnalliseen itsenäistymiseen kului vielä toistakymmentä vuotta, kun se toteutui vasta vuonna 1874.

Vaikka joensuulaiset olivat saaneet oman papin palvelemaan kaupunkilaisia, kaupunginsaarnaajan viran perustaminen ei vielä tehnyt Joensuusta omaa itsenäistä seurakuntaa. Joensuun seurakunta on viettänyt jo 1950-luvun alussa omaa satavuotisjuhlaansa ja tämän vuosisadan puolella niin 150-vuotisjuhlaansa kuin 160-vuotisjuhlaansakin, mutta nyt se on nuortunut ja viettää jälleen satavuotisjuhlaansa. Tämä onkin historiallisesti aivan oikein. Historiantutkijoilla on usein kiusallinen tapa tehdä seurakunnista tai kirkoista oletettua nuorempia. Mutta on parempi viettää vuosijuhlia oikein ymmärrettyjen historiallisten tosiasioiden mukaan kuin niitä keinotekoisesti suurennellen.

Joensuun kirkollinen asema vahvistui kyllä 1860-luvulla, kun se erotettiin kaupunkilaisten anomuksen perusteella vuonna 1866 omaksi kirkkopiiriksi – *kyrkogäll* - eli emäseurakuntaan kuuluvaksi kaupunkiseurakunnaksi. Kaupunkiseurakunnan asema oli suurin piirtein sama kuin kappeliseurakunnan asema maaseudulla. Sillä oli oma pappi ja kirkkoraati eli kirkkoneuvosto ja siten jonkinlainen itsehallinto. Joensuun emäseurakuntana tuli joka tapauksessa olemaan Kontiolahti aina 1910-luvulle saakka.

Asemansa vahvistumisesta huolimatta joensuulaiset eivät olleet vieläkään tyytyväisiä vaan he tavoittelivat edelleen täyttä kirkollista itsenäisyyttä. Tätä koskevan anomuksen he tekivät kahteenkin kertaan, vuosina 1870 ja 1878.

Edellisellä kerralla koko kaupunkiseurakunnan todettiin olevan yksimielisesti itsenäistymishankkeen takana. Tästä huolimatta suunnitelma ei johtanut toivottuun lopputulokseen, koska joensuulaisten jääminen pois Kontiolahden kirkkoherran palkan maksajien joukosta olisi lisännyt kontiolahtelaisten taloudellista räsytystä. Tämä taloudellinen kysymys – kysymys kirkkoherran palkkauksesta - nousi aina ensimmäisenä pohdittavaksi mahdollisissa seurakuntajaoissa. Samanlaisen tyrmäyksen koki hieman myöhemmin jätetty anomus.

Joensuulaisten tekemien aloitteiden kohtalo osoittaa, ettei kirkon ylin hallinto halunnut vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla tunnustaa kaupunkimaisen yhteiskunnan erityisluonnetta. Luterilainen kirkko reagoi kovin hitaasti yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin, ennen muuta kaupungistumiskehitykseen.

+++

Lopullisesti Joensuun kaupunkiseurakunta pääsi irtautumaan Kontiolahden emäseurakunnan alaisuudesta vasta 1910-luvulla, jolloin se jo kuului vuonna 1897

toimintansa aloittaneeseen Savonlinnan hiippakuntaan. Itsenäistymisajatuksen esitti piispa **O. I. Colliander** Joensuussa vuonna 1910 toimittamassaan piispantarkastuksessa.

Samaan aikaan seurakunnallinen itsenäistyminen ja ero Kontiolahdesta oli noussut tavoitteeksi myös Pielisensuussa, joka oli Kontiolahteen kuulunut kylä kaupungin kupeessa. Ainoaksi erimielisyyden aiheeksi jäi, toteutettaisiinko ero täysin omin voimin vai liittoutumalla Joensuun kaupungin kanssa. Asiaa koskeneessa neuvottelukokouksessa liittoutumista kannattavat pielisensuulaiset saivat voiton. Kun joensuulaiset kuitenkin pelkäsivät liittoutumisen aiheuttavan hankaluuksia, pielisensuulaiset olivat valmiita muodostamaan itsenäisenkin seurakunnan. Kontiolahden kirkonkokous puolestaan suhtautui myönteisesti joensuulaisten pyrkimyksiin. Se totesi vuonna 1911, että Joensuun kaupunkiseurakunnasta ei ollut Kontiolahdelle ollut siihenkään asti hyötyä mutta ei myöskään vahinkoa. Pielisensuun pyrkimyksistä Kontiolahti taas antoi jyrkän kielteisen lausunnon, koska se pelkäsi menettävänsä huomattavat verotulot.

Lopputuloksena oli, että keisarillinen senaatti eli maan hallitus päätti lokakuussa 1912 perustaa samaan aikaan kaksi itsenäistä seurakuntaa: Joensuun ja Pielisensuun seurakunnat. Kysymys oli siitä, että yksi ja sama eroamisprosessi johti kahteen lopputulokseen. Asiasta ilmoitettiin julkisesti Savonlinnan tuomiokapitulin kiertokirjeessä. Pielisensuusta tuli Joensuun kaupunkia ympäröivä maaseurakunta. Pielisensuun kunta, joka perustettiin virallisesti vasta 1922, muodosti kaupunkiin välittömästi liittyvän tehdas- ja esikaupunkiyhdyskunnan. Seurakunnallinen itsenäistyminen toteutui Pielisensuussa siis ennen kunnallista itsenäistymistä.

Seurakuntien itsenäisyyspäätöksille oli yleisesti tunnusomaista, että ne eivät toteutuneet heti vaan vasta sitten kun niiden vakinaiset papit olivat luopuneet virastaan joko vaihdettuaan seurakuntaa tai kuoltuaan. Tämä koski myös senaatin syksyllä 1912 tekemää päätöstä Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien perustamisesta. Edellä mainituista tekijöistä johtui, että Joensuu ja Pielisensuu eivät päässeet myöskään itsenäistymään yhtä aikaa.

Emäseurakunnan eli Kontiolahden osalta tilanne oli vapaa, kun pitkäaikainen kirkkoherra **Henrik Piipponen** vaihtoi seurakuntaa jo seuraavana vuonna eli 1913. Pielisensuussa puolestaan ei ollut aiempaa pappia, jonka poistumiseen olisi pitänyt kiinnittää huomiota. Siellä saatettiin ryhtyä toimiin varhaisemmin kuin Joensuussa, missä seurakunnan itsenäistymisen mahdollisti vasta pitkäaikaisen kaupunginsaarnaajan **N. J. Laamasen** kuolema vuonna 1915. Laamasen leski sai kuitenkin kaksi armovuotta, mikä vielä hidasti itsenäisen toiminnan aloittamista oman kirkkoherran johdolla.

Pielisensuun kylä pääsi aloittamaan itsenäisen seurakunnallisen elämänsä jo vappuna 1915, mutta Joensuu vasta kolmen vuoden kuluttua, vappuna 1918. Tuohon aikaan vappu aloitti uuden kirkollisvuoden ja silloin esimerkiksi vakinaiset papit astuivat virkoihinsa. Oli siis erikseen kirkkovuoden alku eli adventti ja kirkollisvuoden alku eli vappu. Näin Pielisensuun seurakunta on voinut viettää satavuotisjuhlaansa ensiksi, jo kolme vuotta sitten. Joensuusta tuli kaupunkiseurakunta, jossa oli kirkkoherran ja komministerin virat. Komministeri vastasi tehtäviltään käytännössä kappalaista ja huolehti ennen muuta niin sanotusta vapaasta seurakuntatyöstä.

Joensuun kirkkoherran ja komministerin virat julistettiin haettavaksi jo toukokuussa 1915 ja kirkkoherran vaali toimitettiin seuraavassa marraskuussa. Vaalissa sai eniten ääniä Nilsiäen kappalainen **Juhani Hannuksela**, joka sai valtakirjan virkaansa normaalissa aikataulussa huhtikuussa 1916. Jo ennen kuin Joensuun ensimmäisen kirkkoherra astui virkaansa vappuna 1919, hän oli vaalissa toiseen seurakuntaan eli Korpilahdelle, minne hän myös tuli valituksi. Hannukselan vuosi Joensuun ensimmäisenä kirkkoherrana vapusta 1919 vappuun 1920, jolloin hän siirtyi Korpilahdelle, jäi siten muodollisuudeksi. Häntä ei edes mainita nimeltä seurakuntahistoriassa, jonka **Olavi Rimpiläinen** on kirjoittanut. Vastaitsenäistynyt Joensuu ei siis näyttänyt ainakaan Hannukselalle kovin vetovoimaiselta seurakunnalta.

Toinen kirkkoherran vaali toimitettiin syyskuussa 1919. Siinä virkaan valittiin Kuortaneen kirkkoherra **Toivo Kansanen**, joka on paremmin tunnettu piispa **Erkki Kansanahon** isänä. Kansanen toimi Joensuun kirkkoherrana neljä vuotta, vuodet 1920 – 1924. Näin Joensuun kaupunkiseurakunta pääsi johtavan pappinsa osalta vakiintumaan vasta 1920-luvun alussa, runsaat seitsemän vuotta itsenäistymispäätöksensä jälkeen.

Ensimmäisenä komministerina aloitti samaan aikaan kirkkoherran kanssa eli vappuna 1919 pastori **Anselm Pärnänen**. Pärnänen oli toiminut ensin vuodesta 1914 lähtien Kontiolahden kirkkoherran virallisena apulaisena Joensuussa ja sitten **N. J. Laamasen** kuoleman jälkeen virkaa tekevänä kaupunginsaarnaajana. Seurakunnan itsenäistyttyä hän toimi jonkin aikaa virkaa tekevänä kirkkoherrana. Pärnänen osallistui vuonna 1919 toimitettuun toiseen kirkkoherranvaaliin, mutta hävisi siinä Kansaselle. Vuonna 1925 hänestä tuli kuitenkin joensuulaisten kolmas kirkkoherra, joka palveli heitä uskollisesti 30 vuotta eli vuoteen 1954 saakka. Yhteensä hänen kaudelleen Joensuussa tuli mittaa peräti 40 vuotta.

Joensuun kaupunkiseurakunnalla oli vuonna 1903 valmistunut **Josef Stenbäckin** suunnittelema kirkko, jossa olemme tänäänkin viettäneet messua. Pielisensuun seurakunnan ensimmäisenä kirkkona taas ruvettiin käyttämään Utran vuonna 1895 valmistunutta pystyhirsikirkkoa, kuuluihan Utra uuden seurakunnan alueeseen. Joensuussa oli seurakuntalaisia runsaat 5 000 henkeä (1.1.1915).

Pielisensuun kunta, joka oli siis itsenäistynyt vuonna 1922, liitettiin vuoden 1954 alussa pakkoliitoksella Joensuun kaupunkiin. Siitä vuoden kuluttua Pielisjoen ja Joensuun seurakunnat siirtyivät yhteistalouteen. Kohta ne tarkistivat myös keskinäistä rajaansa, jonka tuli muodostamaan Pielisjoki.

Rantakylän kaupunginosan nopea kasvu Joensuun lähiöksi 1960-luvulta lähtien johti siihen, että Rantakylän seurakunta irtautui Joensuusta ja aloitti toimintansa vuoden 1983 alussa. Joensuussa oli nyt seurakuntayhtymä, johon kuului kolme täydellisen yhteistalouden muodostanutta seurakuntaa: Joensuu, Pielisensuu ja Rantakylä. Näin Joensuun seurakuntarakenne oli saanut muotonsa, jotka pysyivät 2000-luvulle saakka.

Tuoreimmat seurakuntamuutokset ovat seuranneet Joensuun kaupungin laajentumista kahdessa vaiheessa ja ovat parhaiten muistissamme. Vuoden 2005 alussa seurakuntayhtymään tuli uutena seurakuntana Vaara-Karjala, joka muodostui entisistä Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran seurakunnista. Vuoden 2009 alussa taas Eno ja Pyhäselkä liittyivät myös seurakunnallisessa suhteessa Joensuuhun.

Hyvät juhluvieraat,

Tänään meillä on harvinaisen hyvät perusteet ja ilo viettää Joensuun seurakunnan 100-vuotisjuhlaa. Se muodostaa yhdessä kolme vuotta sitten vastaavia synttäreitään juhlineen Pielisensuun kanssa keskeisen osan Joensuun seurakuntayhtymää. Sadan vuoden takaa voimme nähdä positiivisempiakin asioita kuin silloin loppuvaiheessa olleen sisällissodan.